

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ

Збірник наукових праць
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Том XII

ПСИХОЛОГІЯ ТВОРЧОСТІ

Випуск 23

Київ — 2017

**Інститут психології імені Г.С. Костюка
НАПН України**

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ:

**Збірник наукових праць Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України**

Том XII

ПСИХОЛОГІЯ ТВОРЧОСТІ

Випуск 23

Київ – 2017

ЗМІСТ

Моляко В. О.

РОБОЧА КОНЦЕПЦІЯ СТРАТЕГІЧНОГО ТА ТАКТИЧНОГО ПОДОЛАННЯ
КРИЗОВИХ НАУКОВО-ОСВІТНІХ ПРОБЛЕМ (психологічні ракурси) 6

Алексеева Т.С., Моляко В.А.

ПРОБЛЕМЫ ВНЕДРЕНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ КОМПОНЕНТОВ
В ДИАГНОСТИКО-ЛЕЧЕБНУЮ МЕДИЦИНСКУЮ ПРАКТИКУ 14

Бедлінський О. І.

АНАЛІЗ МОВЛЕННЄВОГО ВІДОБРАЖЕННЯ БУТТЯ ЧЕРЕЗ РИМУ 23

Березова Л. В.

ДО ПИТАННЯ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ СТУДЕНТАМИ ЗАДАЧ
В УСКЛАДНЕНИХ УМОВАХ 33

Боровицька О. М.

ЕПІСТЕМОЛОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ ТВОРЧОСТІ: МІСЦЕ І РОЛЬ
ПРАОБРАЗУ 41

Ваганова Н. А.

СИНЕРГІЙНИЙ ХАРАКТЕР ПРОЯВІВ УЯВИ В ПРОЦЕСАХ СПРИЙМАННЯ
ДОШКІЛЬНИКАМИ СКЛАДНИХ ОБ'ЄКТІВ 52

Гулько Ю. А.

РЕГУЛЯЦИОННЫЕ МЕХАНИЗМЫ ПЕРЦЕПТИВНО-МЫСЛИТЕЛЬНОЙ
СТРАТЕГИИ КОНСТРУИРОВАНИЯ МЛАДШИМИ ДОШКОЛЬНИКАМИ
НОВОГО ОБ'ЄКТА 60

Данилюк І. В., Гресько В. В.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ
УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ 70

Девіс Л. А.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СПІВПРАЦІ З ОДНОЛІТКАМИ В УМОВАХ
ПСИХІЧНОЇ ДЕПРИВАЦІЇ 80

Дригус М. Т.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПАРАДИГМИ САМОЕФЕКТИВНОСТІ
ОСОБИСТОСТІ 88

Клименко І. В.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ ЖИТТЕСТІЙКОСТІ ТА СКЛАДОВИХ
САМООРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ КУРСАНТІВ – МАЙБУТНІХ
ПРАВООХОРОНЦІВ У КОНТЕКСТІ ПРОГРАМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО
СУПРОВОДУ 97

Коваленко-Кобилянська І. Г.

АКТУАЛІЗАЦІЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ В ПЕРІОД
СТАРОСТІ І СТАРІННЯ 105

Костюченко О. В.

ПЕРЦЕПТИВНІ ОСНОВИ ДИЗАЙНУ ЯК ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В ІНДУСТРІЇ КРАСИ ТА МОДИ 112

Кривошишина О. А. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ	120
Латиш Н. М. ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЦЕПТИВНО-МИСЛЕННЄВИХ СТРАТЕГІЙ ТВОРЧОГО КОНСТРУЮВАННЯ В ГРАФІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	128
Лещенко О. В. КОГНІТИВНО-ОПЕРАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНІСТА ЛОКОМОТИВА.....	137
Литвинчук Л. М. ОСНОВНІ МЕТОДИ ТА ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ПРОГРАМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ, ЗАЛЕЖНИХ ВІД ОПІОЇДІВ	148
Максьом К. В. ІНДИВІДУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСНОВНИХ УЧАСНИКІВ БУЛІНГУ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ В ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	157
Марчук К. А. ІЗ ПСИХОЛОГІЇ ТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА: ВПЛИВ МАКРО- ТА МІКРОСЕРЕДОВИЩА НА СТАНОВЛЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОБДАРОВАНOSTІ ПИСЬМЕННИКА	167
Мойсєєнко Л. А., Витвицька О. М., Кулініч Г. М. СТРАТЕГІЯ АНАЛОГІЗУВАННЯ ЯК МИСЛЕННЄВИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ТВОРЧОЇ МАТЕМАТИЧНОЇ ЗАДАЧІ	176
Москаленко В. В. ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙ В ТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ.....	188
Москаленко В. В., Лавренко О. В. МОРАЛЬНІСТЬ В СТРУКТУРІ ХАРАКТЕРИСТИК ОБРАЗУ «ЕКОНОМІЧНО УСПІШНОЇ ЛЮДИНИ» СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	197
Мусяка Н. І. ОНТОГЕНЕТИЧНА ДИНАМІКА ПРОГНОСТИЧНОЇ САМООЦІНКИ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ОСОБИСТІСНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ШКОЛЯРА	211
Панасенко Н. М., Гомонюк В. О. САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ПРОГРАМІСТА	219
Поддьяков А. Н. СОЗДАНИЕ ОБЪЕКТОВ ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОГО ПОВЕДЕНИЯ И МЫШЛЕНИЯ: ОТ ЗАМЫСЛА ДО ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ЭКСПЕРИМЕНТА	230
Подшивайлов Ф. М. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ	248

Подшивайлова Л. І., Шепельова М. В. ПЕРЦЕПТИВНО-МИСЛЕННЄВА СТРАТЕГІЯ ЯК ВЛАСТИВІСТЬ ОСОБИСТОСТІ.....	263
Поклад І. М. ІСТОРИКО-ПСИХОЛОГІЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ В НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПСИХОЛОГІВ.....	277
Преснякова Л. В. СТРУКТУРНО-ДИНАМІЧНА МОДЕЛЬ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІЛЬНИЧНИХ ІНСПЕКТОРІВ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ.....	287
Сардарзаде С. ОЦІНКА ЕМОЦІЙНИХ СХЕМ У ОСІБ З ТРИВОЖНИМИ РОЗЛАДАМИ .	297
Сила Т. І. ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ І ЧЛЕНІВ ЇХ РОДИН: РЕСУРСИ ГРОМАДИ	304
Третьак Т. М. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МИСЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ.....	312
Третьак Т. М. ТВОРЧЕ СПРИЙМАННЯ РЕАЛЬНОСТІ.....	324
Яворська-Ветрова І. В. САМОСТАВЛЕННЯ У СТРУКТУРІ САМОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ: АНАЛІЗ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД	329
Ятчук М. С. ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСОБИСТОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ	337
Дискусії, рецензії etc	345
НЕПОВТОРИМОЕ ВРЕМЯ ВАЛЕНТИНА МОЛЯКО – ВРЕМЯ ТВОРЧЕСТВА (інтерв'ю с юбіляром).....	345
ПО ПСИХОЛОГИЧЕСКИМ ТРОПИНКАМ И ДОРОГАМ... (беседа с академиком В. А. Моляко).....	351
Светлой памяти Надежды Витальевны Медведевой – нашей коллеги, нашего Друга	357
НАШІ АВТОРИ	370

character of motivational processes defining the direction, ensuring stability and integrity of the personality, intersect. The necessary and sufficient criteria for constructing a model of the motivational sphere of the individual are identified: ontogenetic sequence, level of awareness (on the scale unconscious - consciousness), innateness - acquisition and functionality. The model of the personality's motivational sphere is grounded, including the orientation (as a system of innate inclinations, prerequisites, definite landmarks that provide a general orientation in the environment), mobilization (as a system of makings fixed at the level of character, individual style of activity, ensuring the stability of the individual's vital activity) actualization (as actualization of potential capabilities of the individual in the process of educational and cognitive activity) and implementation (system of values, meanings, philosophical positions, realizing the human personality and ensuring its sustainability in the behavior, actions, activities) components, sequentially passing one into another and forming a four-stroke cycle.

Ключевые слова: motive, motivation, motivational sphere of personality, model of motivational sphere of personality, need, personality direction, values, value orientations, world view, axiomatic approach.

Отримано 6.10.2017

УДК 159.937

*Подшивайлова Лідія Іванівна
Шепельова Марія Володимирівна*

ПЕРЦЕПТИВНО-МИСЛЕННЄВА СТРАТЕГІЯ ЯК ВЛАСТИВІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

Подшивайлова Л. І., Шепельова М. В. Перцептивно-мисленнєва стратегія як властивість особистості. У статті представлено теоретичний огляд наукової літератури з проблеми визначення поняття сприймання та його властивостей (вибірковість, структурованість, осмисленість, опредметненість, нелінійність, адекватність, синкретичність, константність, цілісність). На основі аналізу словників та праць з психології творчості визначено основні функції стратегії: визначає готовність суб'єкта до творчої діяльності; упорядковує інформацію, що надходить до особистості; дозволяє оцінити своєчасність конкретних дій; задає напрям здійснення творчої діяльності; виділяє певну інформацію із загального інформаційного потоку; задає напрям інтерпретації інформації; визначає орієнтацію на майбутнє; вибудовує ієрархію цілей; визначає вектор пошуку, напрям вирішення задач. Перцептивно-мисленнєва стратегія розглядається як властивість, що спрямовує особистість на досягнення гармонії з оточуючим середовищем у процесі їх взаємодії. Вона інтегрально визначає здатність особистості до творчої діяльності, спрямовує її на успішність прийняття і здійснення рішень у процесі розв'язання задач, задає основний напрямок інтерпретації, розуміння актуальної інформації, в подальшому реалізується у певній діяльності, орієнтує особистість на майбутнє. Перцептивно-мисленнєва стратегія сприяє конструктивному вирішенню протиріч між наявними у суб'єкта знаннями й досвідом та новими вимогами актуальної ситуації, в чому полягає її творчий характер. Перцептивно-мисленнєва стратегія як властивість особистості визначає її індивідуально-психологічні особливості.

Ключові слова: сприймання, сприйняття, перцепція, апперцепція, властивості сприймання, стратегія, функції стратегії, перцептивно-мисленнєва стратегія, творчість, властивість особистості, індивідуально-психологічні особливості особистості.

Подшивайлова Л. И., Шепелёва М. В. Перцептивно-мыслительная стратегия как свойство личности. В статье представлен теоретический обзор научной литературы по проблеме определения понятия восприятия и его свойств (избирательность, структурированность, осмысленность, опредмечивание, нелинейность, адекватность, синкретичность, константность, целостность). На основе анализа словарей и работ по психологии творчества определены основные функции стратегии: определяет готовность субъекта к творческой деятельности, упорядочивает поступающую информацию, позволяет оценить своевременность действий, задаёт направление осуществления творческой деятельности, выделяет определённую информацию из общего информационного потока, задаёт направление интерпретации информации, определяет ориентацию на будущее, выстраивает иерархию целей, определяет вектор поиска, направление решения задач. Перцептивно-мыслительная стратегия рассматривается как свойство, направляющее личность на достижение гармонии с окружающей средой в процессе их взаимодействия. Она интегрально определяет способность личности к творческой деятельности, направляет её на успешность принятия и осуществления решений в процессе выполнения задач, задаёт основное направление интерпретации, понимания актуальной информации, в дальнейшем реализуется в созидательной деятельности, ориентирует личность на будущее. Перцептивно-мыслительная стратегия способствует конструктивному решению противоречий между имеющимися у субъекта знаниями, опытом и новыми требованиями актуальной ситуации, в чем состоит ее творческий характер. Перцептивно-мыслительная стратегия как свойство личности определяет ее индивидуально-психологические особенности.

Ключевые слова: восприятие, перцепция, апперцепция, свойства восприятия, стратегия, функции стратегии, перцептивно-мыслительная стратегия, творчество, свойство личности, индивидуально-психологические особенности личности.

Постановка проблеми. Багато дослідників звертають увагу на суб'єктивні чинники сприймання. До них відносять установки, цілі, мотивацію, емоції, особливості очікувань та передбачення майбутніх подій особистістю, тощо (Б. Г. Ананьєв, В. О. Барабанщиков, Дж. Брунер, Д. М. Узнадзе та ін.). З іншої сторони, особливості сприймання визначають, обумовлюють окремі властивості особистості. Взаємозалежність сприймання та особистісних властивостей суб'єкта дає підстави для вивчення перцептивно-мисленнєвих стратегій як властивості особистості.

Вихідні передумови. У найбільш узагальненій формі сприймання визначається як процес взаємодії суб'єкта з об'єктом [9], чуттєвий зв'язок індивіда з середовищем або безпосередня причетність людини до дійсності [3]. З цим погоджується більшість дослідників. Як зазначає В. О. Барабанщиков, основні розбіжності виникають тоді, коли намагаються з'ясувати «що сприймається, ким і як» [3, с. 54].

У багатьох роботах, присвячених вивченню процесу сприймання, відзначається проблема суперечності, неповноти та неточності сучасних визначень самого поняття «сприймання» (В. О. Барабанщиков [3], Е. Є. Бехтель, А. Е. Бехтель [4], В. П. Зінченко [11], О. М. Леонтьєв [15], В. В. Любимов [16], та ін.).

Метою цієї статті є визначення перцептивно-мисленнєвої стратегії як властивості особистості, що визначає її індивідуально-психологічні особливості.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає В. П. Зінченко, на сьогодні налічується більше двох десятків теорій сприймання. Понятійна невизначе-

ність проявляється у тому, що поняттям «сприймання» описують різні за своєю структурою та функціями процеси, або ж підмінюють його іншими нерівнозначними поняттями, такими як «прийом інформації», «кодування» тощо [11].

Сучасний психолог С. Е. Поляков, досліджуючи сприймання, характеризує його як «акт психічного моделювання змін стану людського тіла, які виникають у процесі взаємодії людини з навколишнім світом, що включає в себе конструювання особливих психічних репрезентацій цих змін і розгляд свідомістю утворених конструктів у якості репрезентацій оточуючої реальності» [26, с. 162].

В українській мові, на відміну від російської, де поняттям «восприятие» позначається як процес, так і результат, поняття «сприймання» застосовується для позначення саме процесуальної сторони, а «сприйняття» відображає сам факт взаємодії суб'єкта з об'єктом, його результат.

Наведемо визначення сприймання, подане у психологічному словнику [5]. «Сприйняття – це суб'єктивний образ предмета, який безпосередньо діє на аналізатор або систему аналізаторів» [5, с. 100]. Сприймання – це «складний психофізіологічний процес формування перцептивного образу. Інколи терміном сприймання позначається система дій, спрямованих на ознайомлення з предметом, який діє на органи чуття, тобто чуттєво-дослідницька діяльність спостерігача. Як образ сприйняття є безпосереднім відображенням предмета (явища, процесу) в сукупності його властивостей, в його об'єктивній цілісності. <...> Основними властивостями сприйняття є предметність, цілісність, константність, категоріальність, вибірковість» [5, с. 100-101].

Аналіз визначення сприймання (перцептивного процесу/перцепції) як процесу формування перцептивного образу, здійснений В. В. Любимовим, вказує на те, що «По-перше, прикметник «перцептивний» міститься і в лівій, і у правій частині визначення. По-друге, «образ» – це буквальный лінгвістичний переклад латинського слова «перцепт». Тим не менш, термін «перцептивний образ» є загальноприйнятим, так само, як і термін «ейдетичний образ»: російською «образ», латинню «перцепт», а грецькою «ейдола» [16, с. 9]. Тому вчений, для виходу з цієї ситуації, пропонує визначити перцептивний образ через виявлення його відмінностей від інших образів. В. В. Любимов знаходить таку відмінність у тому, що особливістю перцептивного образу, на відміну від усіх інших образних явищ, є те, що це образ безпосередньо діючого предмета (явища, процесу) на органи чуття.

Відомо, що образ, який виникає у результаті сприймання, відповідає дійсності лише частково, про що свідчить ряд експериментальних досліджень. *Адекватність* сприйняття є відповідністю образу сприйнятого відображуваній дійсності. Крайніми проявами співвідношення образу та об'єкта є конгруентність об'єкта та образу або метрична інваріантність образу по відношенню до об'єкта [9]. Невідповідність між ситуацією та тим, як вона сприймається, називається ілюзією.

Емоційні стани можуть визначати готовність або спосіб сприймання певних об'єктів. Зв'язок між об'єктом та станом, у якому знаходиться

суб'єкт, проявляється у тому разі, коли суб'єкт бере до уваги конкретний характер або значення об'єкта [23].

Цілісність сприймання дозволяє одержати цілісний образ предмету у всьому різноманітті й співвідношенні його властивостей. Крім того, особливого значення набуває проблема дослідження процесу сприймання у взаємозв'язку як відповідності перцептивного образу сприйманому об'єкту, так і його співвіднесеності з індивідуально-психологічними особливостями сприймаючого.

Б. Г. Ананьєв зазначену проблему визначив так: сприйняття як цілісний образ, який відображає єдність структури та властивостей об'єкта, також виражає цілісність суб'єкта й взаємозв'язок у ньому різноманітних властивостей [1].

Для характеристики психічного образу як результату сприймання В. О. Ганзен пропонує розглядати психічний образ як функцію від властивостей об'єкта, умов сприймання і властивостей суб'єкта [9]. Тому важливим для визначення адекватності образу дійсності є визначення характеристик об'єкта сприймання. В. О. Ганзен визначає такі характеристики об'єкта: модальні, просторово-часові, інформаційно-енергетичні та речовинні. Для дослідження сприймання у його цілісності автор пропонує такий прийом експериментального дослідження образу, коли вивчаються відмінності між образом та об'єктом в залежності від варіацій властивостей об'єкта, умов сприймання і характеристик суб'єкта [9].

Індивідуальний характер сприймання відображає власний попередній досвід кожної людини та особливо проявляється при сприйманні неоднозначних зображень [24]. Індивідуальними особливостями спостерігача певною мірою визначається спосіб сприймання невизначених або двозначних ситуацій. Цей факт використовується у проєктивних методиках діагностики особистості, зокрема у тестах Г. Роршаха [30]. Нагадаємо, що Г. Роршах тлумачення випадкових образів більшою мірою відносив саме до сприймання, ніж до мислення та уяви. Сприймання ж розглядалося з позиції асоціативної теорії, як асоціативне прирівнювання наявних у індивіда образів пам'яті до комплексу відчуттів, які виникають при взаємодії з об'єктом. Тому тлумачення випадкових форм ним розглядалося як особливий вид сприймання, у якому психічні зусилля, спрямовані на порівняння комплексу щойно одержаних відчуттів з образами пам'яті, настільки великі, що на інтрапсихічному рівні вони сприймаються саме як зусилля. Такий ефект надає сприйманню характер тлумачення [30] та дає підстави говорити про нелінійність процесу сприймання.

Таким чином, можна виділити ряд властивостей сприймання, зокрема: вибірковість, структурованість, осмисленість, предметненість, нелінійність, адекватність, синкретичність, омонічність, цілісність.

Б. Г. Ананьєв [2] розглядав сприймання як основу психічного розвитку людини, що ґрунтується на протиріччі між функціональними (сенсорні функції різної модальності) та операційними (стабілізована система перцептивних дій) механізмами сприймання. До цього протиріччя також включається мотиваційна сторона перцептивних процесів, що визначає їх спрямованість, вибірковість та напруженість. Мотивацію сприймання Б. Г. Ананьєв розгля-

дав як фактор індивідуального розвитку, який спрямовано у чотирьох напрямках: органічному (обслуговування основних безумовних рефлексів), гностичному (від елементарних орієнтувально-дослідницьких реакцій до складних видів допитливості й пізнавальних інтересів, гностична мотивація впливає на різні рівні життя людини та її перцептивні властивості), етичному (потреба в людях і соціальних зв'язках, яка розвивається у процесі спілкування, відображає моральні умови життя людини) та естетичному (ґрунтується на основі гностичних та етичних мотивів і є найбільш складним видом сприймання як насолоди естетичними властивостями об'єктивної дійсності) [2].

Суб'єктивність сприймання оточуючого світу В. Д. Шадріков визначає обумовленістю внутрішнім світом людини. «Будь-яке наше сприймання, пише автор, здійснюється під впливом складних психологічних передумов, які визначають зміст внутрішнього світу людини» [35, с. 105]. Така обумовленість, на думку В. Д. Шадрікова, забезпечує активне прийняття або відторгнення образу суб'єктом. Тому сприймання оточуючого світу є вибіркоким, наочно-образна картина світу включає те, що набуває смислу для людини, стає значущим [35].

Отже, потреби, цінності, мотивація організовують і спрямовують сприймання та психічний розвиток людини загалом. Залежність сприймання від особистісних властивостей суб'єкта дає підстави для розгляду його індивідуально-психологічних особливостей.

Залежність сприймання від попереднього досвіду та особистісних властивостей сприймаючого називають апперцепцією. Розглянемо декілька визначень цього поняття, що подаються у психологічних словниках, а також визначення пов'язаних з ним понять.

«Апперцепція – (лат. ad – до, ресертіо – сприймання). Старий філософський термін, психологічний зміст якого мовою сучасної психології можна інтерпретувати як психічні процеси, які забезпечують залежність сприймання предметів і явищ від попереднього досвіду певного суб'єкта, від змісту і спрямованості (цілей і мотивів) його поточної діяльності, від властивостей особистості (почуттів, атитюдів та ін.)» [5, с. 42].

«Апперцепція – властивість психіки людини, що виражає залежність сприйняття предметів і явищ від попереднього досвіду сприймаючого суб'єкта і від особистих особливостей його психічної діяльності» [6, с. 22-23].

«Апперцепція – термін, введений Г. Лейбніцем (1646-1716); один з проявів вибірконості сприймання, його залежності від загального стану психічного життя людини, *досвіду і спрямованості*» [25, с. 11].

«Досвід <...> в психології – якість (підструктура) особистості, групи, сформована в процесі їх діяльності, навчання й виховання, яка узагальнює знання, уміння, навички та звички» [25, с. 82].

«Спрямованість особистості – одна з підструктур особистості, яка є її найвищим рівнем. Спрямованість особистості має ряд якостей: рівень, широта, інтенсивність, стійкість, дієвість – і ряд форм: потяги, бажання, інтереси, схильності, ідеали, світогляд і переконання» [25, с. 74].

«Спрямованість особистості – сукупність стійких мотивів, які орієнтують діяльність особистості й є відносно незалежними від наявних ситуацій. Спрямованість особистості характеризується її інтересами, схильностями, переконаннями, ідеалами, в яких виражається світогляд людини» [28, с. 230].

У іншому джерелі автори визначення апперцепції доповнюють виокремленням її видів. Визначають «...стійку апперцепцію – залежність сприймання від стійких особливостей особистості (світогляду, переконань, освіченості і т. п.) і тимчасову апперцепцію, в якій позначаються психічні стани, що виникають ситуативно (емоції, очікування, установки і т. п.)» [28, с. 25]. Також зазначається, що апперцепція забезпечує можливість висування гіпотез стосовно особливостей об'єкта, що сприймається, його осмислене сприймання [28].

В. О. Барабаншиков розглядає *апперцепцію* як функціональне поєднання внутрішніх умов перцептивного процесу, до яких відносить такі компоненти: конативний (потреба в чуттєвій інформації та ставлення до неї), когнітивний (способи організації інформаційного змісту), виконавчий (перцептивний план, операціональний склад сприймання), диспозиційний (перцептивна установка) та рефлексивний (усвідомленість і контроль того, що сприймається) [3].

В. В. Рибалка пропонує розглядати апперцепцію як важливий компонент цілісного перцептивного процесу. Припускається, що цей компонент надає сприйманню цілеспрямованого творчого характеру [29].

Відмінності між людьми у сприйманні навколишнього світу визначаються на різних підставах. Так, Б. Б. Коссов у експериментальних дослідженнях залежності структури сприйняття від індивідуальних особливостей людини, встановив, що важливим фактором сприйняття є типологічне співвідношення двох сигнальних систем. Воно визначає ступінь чіткості та можливість правильного відтворення зорового сприймання знаків. Крім того, дослідження автора вказують на значення типологічних особливостей співвідношення сигнальних систем для точного сприйняття й фіксації необхідних сторін дійсності та успішного виконання художньої діяльності [13].

У типології К. Г. Юнга індивідуально-психологічні відмінності у сприйнятті визначено на основі екстравертивної та інтровертивної установки, коли визначальним у сприйнятті є тип орієнтації на зовнішні фактори або на суб'єктивну думку щодо сприйнятого. Відмінності у сприйнятті цих двох типів К. Г. Юнг описує так: «Дві особи бачать один і той самий об'єкт, але вони ніколи не бачать його так, щоб обидва сприйнятих образи були абсолютно тотожними. Повністю незалежно від різної гостроти органів чуття й особистої подібності часто існують ще глибоко проникаючі відмінності у способі та ступені психічної асиміляції перцептивного образу. Тоді як екстравертний тип завжди переважно посиляється на те, що приходить до нього від об'єкта, інтровертний спирається переважно на те, що привносить до констеляції від себе зовнішнє враження в суб'єкті» [36, с. 692].

У контексті основних положень гуманістичної психології А. Маслоу [17; 18] виокремлює два типи сприйняття, а саме – конкретне і абстрактне. Під конкретним сприйняттям розуміється бачення усіх аспектів і атрибутів

об'єкту одночасно або в дуже швидкій послідовності. Натомість, абстрагування визначається як відбір певних аспектів об'єкту, тих, що корисні для людини, що можуть нести загрозу, що знайомі або відповідають мовним категоріям. Але далеко не всі враження людини можуть бути виражені за допомогою мови. Сприймати об'єкт абстрактно означає не сприймати деяких його аспектів. Конкретне сприйняття, на думку А. Маслоу, властиве не тільки людям, що самоздійснюються (для них це нормальний стан), а й «середнім» людям підчас пікових переживань (періодично). Конкретне сприйняття властиве також людям з враженням мозку, але А. Маслоу відмежовує конкретне сприйняття людини, що самоздійснюється, та редукцію до конкретного при враженні мозку тим, що в першому випадку людина здатна вільно здійснювати переходи від абстрактного до конкретного і у зворотному напрямі [17; 18].

Таке сприйняття він також називає наївним, виокремлюючи дві його форми – первинну і вторинну (мудрість). «Світ єдиний, пише А. Маслоу, – і те, якою мірою в людині уживаються вище та буденне, насправді залежить лише від її здатності сприймати світ з точки зору речей вищого порядку й одночасно в усій його буденності» [17, с. 269]. Виходить, що кожній людині потенційно властиве «конкретне» сприйняття, особливостями якого А. Маслоу називає сприйняття відчуття або об'єкту як цілого, як завершені речі, відірваної від її зв'язків, потенційної корисності, доцільності та призначення.

Конкретне та абстрактне сприйняття за А. Маслоу, має на наш погляд, багато спільного з характеристиками інтуїтивного та логічного досвіду за Я. О. Пономарьовим [27], а також імпліцитного та експліцитного знання за Д. Бродбентом. За Я. О. Пономарьовим, інтуїтивний досвід є побічним продуктом діяльності, набувається без волі суб'єкта і поза увагою, та може бути застосований лише в дії. Коли людина діє у добре усвідомленому логічному режимі, вона не має доступу до інтуїтивного досвіду, а спираючись на інтуїтивний досвід, не може свідомо контролювати і здійснювати рефлексію своїх дій. Д. Бродбентом було встановлено, що при неселективному навчанні суб'єкт орієнтується одразу на велику кількість змінних і фіксує зв'язки між ними. Зв'язки фіксуються в конкретній формі та не узагальнюються. Набутий таким чином імпліцитний досвід має невербальний характер. Тоді як при селективному навчанні суб'єкт звертає увагу лише на обмежену кількість змінних, між якими встановлює узагальнені відношення. Знання має вербальний характер. Його неможливо застосувати у випадку задачі з непомітними відношеннями між релевантними змінними [32].

Я. О. Пономарьов [27] пов'язав імпліцитне знання з творчістю. На його думку, коли при вирішенні творчої задачі людині не вистачає логіки, вона звертається до інтуїції. Але, так як інтуїтивне знання не є гнучким, воно може задавати стереотипи. Однак воно може бути корисним для творчості в таких двох випадках: коли людина безпосередньо діє на основі інтуїтивного досвіду, та коли вирішення задачі потребує не просто дії, без пояснення і стає неможливим без трансформації інтуїтивного досвіду через те, що він є ригідним і має бути усвідомленим в тому разі, коли контекст його набуття не пов-

ністю співпадає з контекстом застосування. У такому випадку відбувається одразу інтуїтивне вирішення, а потім – логічне обґрунтування [27; 32].

Диференціально-психологічний аспект сприймання виявляється також в особливостях пізнавальної сфери суб'єкта, які відобразилися у понятті «когнітивні стилі». М. О. Холодна дає наступне визначення когнітивного стилю: «когнітивний стиль – це індивідуально-своєрідні способи переробки інформації стосовно власного оточення у вигляді індивідуальних відмінностей у сприйманні, аналізі, структуруванні, категоризації, оцінюванні того, що відбувається» [33, с. 38].

Розглядаючи сприймання як пізнавальну здібність, В. Д. Шадріков також відзначає наявність індивідуальних відмінностей у ступені прояву цієї здібності. Автор визначає здібності як «властивості функціональних систем, які реалізують окремі психічні функції, мають індивідуальний ступінь прояву і виявляються в успішності та якісній своєрідності опанування й реалізації діяльності» [34, с. 50]. До показників продуктивності сприймання, за якими можливе визначення індивідуальних відмінностей В. Д. Шадріков відносить якість, кількість та надійність. Кількісними показниками сприймання є об'єм (кількість об'єктів, сприйнятих за одиницю часу) та швидкість (мінімальний час, необхідний для сприймання певної кількості об'єктів). Якість сприйняття характеризується точністю (відповідністю образу особливостям об'єкту, який сприймається), повнотою (як один з аспектів точності – ступінь відповідності). Показником надійності є тривалість сприймання з необхідним ступенем точності та швидкості, а також вірогідність адекватного сприйняття об'єкта в заданих умовах протягом заданого проміжку часу [34].

Вирішальним моментом у розвитку здібностей В. Д. Шадріков вважає їх детермінованість індивідуальними цінностями. Така детермінованість, на його думку, визначає якісну своєрідність здібностей, яка на рівні особистості проявляється у духовних здібностях як інтегральному прояві інтелекту та духовності. «Універсальність людини з духовними здібностями, пише автор, спрямовує її увагу на такі сторони сприйманого світу, на які звичайна людина ніколи уваги не зверне. Але саме незвичний погляд на дійсність і розкриває її для духовної людини у нових ракурсах, проявляється у неочікуваних висновках і творах» [34, с. 70].

Оскільки при сприйманні відбувається не тільки відтворення навколишньої дійсності, а й активне її перетворення, дедалі частіше вчені звертаються до пошуку творчих проявів сприймання. Як зазначає А. В. Брушлинський, ідеальне перетворення об'єкта в процесі пізнання відбувається на кожному етапі [7].

Зв'язок сприймання з творчістю досліджують у різних аспектах, зокрема: через пошук творчих ознак у сприйманні, пояснення творчої природи його властивостей; через визначення своєрідних ознак сприймання творчої особистості; характерних особливостей сприймання у контексті різних видів творчої діяльності.

Своєрідність сприймання творчої особистості відзначав Е. П. Ільїн. Узагальнивши результати досліджень, присвячених вивченню творчої особистості, автор виокремлює такі особливості сприймання, які їй властиві:

1) незвичайна чуттєвість до субсенсорних підказок; 2) вміння бачити неточності, дефекти, незвичність, унікальність властивостей об'єктів; 3) здатність бачити частковий перетин ознак предметів, між якими немає явного зв'язку (синтетичність сприймання, яка дозволяє встановлювати подібність там, де для аналітичного типу сприймання вона повністю відсутня); 4) інстинктивне бачення головного, суттєвого, здатність до бачення майбутнього перетворення, нового застосування об'єкта; 5) спонтанність сприймання, свобода від фіксованої установки та константності; 6) привабливість невизначених, асиметричних, складних об'єктів, які за допомогою уяви більш гармонійно впорядковуються [12].

Дослідження перцептивно-мисленнєвих стратегій творчого конструювання у різних сферах діяльності здійснюється сучасними українськими вченими під керівництвом В. О. Моляко (Ваганова Н. А. [8], Гулько Ю. А. [10], Латиш Н. М. [14], Моляко В. О. [22; 21], Третьак Т. М. [31] та ін.). В. О. Моляко визначає стратегію як генеральну програму дій, головний напрямок пошуку і розробки, що підпорядковує собі усі інші дії. У рамках стратегіального підходу визначаються такі п'ять основних стратегій творчої діяльності: 1) стратегія аналогізування, 2) стратегія комбінування, 3) стратегія реконструювання, 4) універсальна, 5) стратегія спонтанних, «випадкових» підстановок [20].

Стратегії творчої діяльності описують певний спосіб організації, поєднання складових частин, елементів та функцій для створення нового пристрою. Як зазначає В. О. Моляко, «Стратегії як особистісне утворення складають, на нашу думку, основу творчої обдарованості, оскільки конденсують у собі структури, відповідальні за аналіз ситуації, оцінки нової інформації, вибір об'єктів дослідження, вибір орієнтирів, планування творчої поведінки, прогнозування розвитку гіпотез і задумів вирішення задач, можливості глибокої переорієнтації в умовах діяльності, що змінюються, саме тому стратегії, як можна припустити, багато в чому направляють і насичують конкретним змістом свідомість, акумулюють в підсвідомості знання і технології їх використання, які можуть бути реалізовані (зі змінами або навіть в чистому вигляді) при виникненні нових проблем, при вирішенні нових задач» [19, с. 46-47].

На основі аналізу словників та робіт з психології творчості нами визначено основні функції стратегій:

- визначає готовність суб'єкта до творчої діяльності;
- упорядковує інформацію, що надходить до особистості;
- дозволяє оцінити своєчасність певних дій;
- задає напрям здійснення певної творчої діяльності;
- виділяє певну інформацію із загального інформаційного потоку;
- задає напрям інтерпретації інформації;
- визначає орієнтацію на майбутнє (оцінка ситуації з позиції довгострокової перспективи, а не миттєвої вигоди; прогнозування розвитку ситуації в майбутньому, можливих наслідків прийнятого рішення);
- вибудовує ієрархію цілей;
- визначає вектор пошуку, напрям вирішення задач.

Змістом, суттю стратегії є її перцептивно-мисленнєвий характер. У найбільш узагальненому вигляді можна визначити *перцептивно-мисленнєву стратегію* як властивість, що спрямовує особистість на досягнення гармонії з оточуючим середовищем у процесі їх взаємодії.

Перцептивно-мисленнєві стратегії інтегрально визначають здатність особистості до творчої діяльності, спрямовують її на успішність прийняття і здійснення рішень у процесі розв'язання задач, задають основний напрямок інтерпретації, розуміння актуальної інформації, в подальшому реалізується у певній діяльності, орієнтують на майбутнє тощо. Перцептивно-мисленнєві стратегії сприяють конструктивному вирішенню протиріч між наявними у суб'єкта знаннями й досвідом та новими вимогами актуальної ситуації, в чому полягає їх творчий характер. Перцептивно-мисленнєві стратегії як властивість особистості визначають її індивідуально-психологічні особливості.

Висновки. Узагальнюючи здійснений теоретичний огляд наукової літератури з проблеми визначення поняття «сприймання», відзначимо його складність, що обумовлена дуже широким діапазоном досліджень процесу сприймання (від впізнавання простих фігур суб'єктом, до побудови особистістю картини світу). У широкому сенсі сприймання розглядається як процес взаємодії людини зі світом. У вузькому сенсі сприйманням прийнято називати процес, сприйняттям – його результат як перцептивний образ, що відображає предмет (явище, процес), який безпосередньо діє на органи чуття, в його об'єктивній цілісності. Тому вивчаються як процесуальні особливості перебігу сприймання, так і особливості перцептивного образу.

Процес сприймання розгортається у нерозривному зв'язку з іншими психічними процесами. Об'єктивність сприймання полягає в тому, що у результаті цього процесу відображаються предмети та явища навколишньої дійсності. Суб'єктивність сприйняття визначається впливом на його перебіг та результат установок, мотивації, попереднього досвіду суб'єкта та ін., що проявляється у якісній своєрідності створюваних уявлень про навколишню дійсність. Потреби, цінності, мотивація організують і спрямовують сприймання та психічний розвиток людини загалом. Взаємозалежність сприймання та особистісних властивостей суб'єкта дає підстави для вивчення перцептивно-мисленнєвих стратегій як властивості особистості, що визначає її індивідуально-психологічні особливості.

Зв'язок сприймання з творчістю досліджують у різних аспектах, а саме: через пошук творчих ознак у сприйманні, пояснення творчої природи його властивостей; через визначення своєрідних ознак сприймання творчої особистості; характерних особливостей сприймання у контексті різних видів творчої діяльності.

Перцептивно-мисленнєву стратегією ми розглядаємо як властивість, що спрямовує особистість на досягнення гармонії з оточуючим середовищем у процесі їх взаємодії. Вона інтегрально визначає здатність особистості до творчої діяльності, спрямовує її на успішність прийняття і здійснення рішень у процесі розв'язання задач, задає основний напрямок інтерпретації, розуміння акту-

альної інформації, в подальшому реалізується у певній діяльності, орієнтує особистість на майбутнє. Перцептивно-мисленнева стратегія сприяє конструктивному вирішенню протиріч між наявними у суб'єкта знаннями й досвідом та новими вимогами актуальної ситуації, в чому полягає її творчий характер. Перцептивно-мисленнева стратегія як властивість особистості визначає її індивідуально-психологічні особливості.

Перспективою подальших досліджень є вивчення типів перцептивно-мисленневих стратегій особистості, їх функцій, особливостей прояву у різні вікові періоди та у різних сферах діяльності тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ананьев Б. Г.* Индивидуальное развитие человека и константность восприятия / Б. Г. Ананьев, М. Д. Дворяшина, Н. А. Кудрявцева. – М.: Просвещение, 1968. – 334 с.
2. *Ананьев Б. Г.* Сенсорно-перцептивная организация человека / Б. Г. Ананьев // *Познавательные процессы: ощущения, восприятие* / под. ред.: А. В. Запорожца, Б. Ф. Ломова, В. П. Зинченко. – М., 1982. – С. 6-31.
3. *Барабанщиков В. А.* Психология восприятия: организация и развитие перцептивного процесса / В. А. Барабанщиков. – М.: Когито-Центр; Высш. шк. психологии, 2006. – 240 с.
4. *Бехтель Э. Е.* Контактное опознание / Э. Е. Бехтель, А. Э. Бехтель. – СПб.: Питер, 2005. – 336 с.
5. *Большой психологический словарь* / сост. и общ. ред.: Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. – М.: АСТ; СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2009. – 811 с.
6. *Бродовська В. Й.* Тлумачний російсько-український словник психологічних термінів / В. Й. Бродовська, В. О. Грушевський, І. П. Патрик. – К.: Професіонал, 2007. – 512 с.
7. *Брушлинский А. В.* Избранные психологические труды / А. В. Брушлинский. – М.: Ин-т психологии РАН, 2006. – 623 с.
8. *Ваганова Н. А.* Формування цілісної картини світу у дітей старшого дошкільного віку в процесі пізнавальної діяльності / Н. А. Ваганова // *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. – К.: Видавництво «Фенікс», 2016. – Т. XII. Психологія творчості. – Вип. 22. – С. 55-62.
9. *Ганзен В. А.* Восприятие целостных объектов / В. А. Ганзен. – Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1974. – 152 с.
10. *Гулько Ю. А.* Конструювання дошкільниками нових знань при сприйманні сюжетного малюнку // *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Том XII: Психологія творчості. – Випуск 22. – Київ, 2016 – С. 90-98.
11. *Зинченко В. П.* Образ и деятельность / В. П. Зинченко. – М.: Ин-т прак. психологии, 1997. – 608 с.
12. *Ильин Е. П.* Психология творчества, креативности, одаренности / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2009. – 448 с.
13. *Коссов Б. Б.* Зависимость структуры восприятий от индивидуальных особенностей человека / Б. Б. Коссов // *Восприятие и мышление* / под ред. П. А. Шеварева. – М., 1962. – Вып. 120. – С. 102-109.
14. *Латиш Н. М.* Дослідження творчого мислення молодших школярів в процесі конструювання / Н. М. Латиш // *Особливості сучасного мислення особистості в умовах ціннісних трансформацій: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 24 жовтня 2017 року, м. Київ.* – К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017 – С. 108-117.
15. *Леонтьев А. Н.* Избранные психологические произведения : в 2-х т. Т. 2. – М.: Педагогика, 1983. – 320 с.

16. Любимов В. В. Психология восприятия / В. В. Любимов. – М.: Эксмо, 2007. – 472 с.
17. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / А. Маслоу. – М., 1999. – 425 с.
18. Маслоу А. По направлению к психологии бытия / А. Маслоу. – М.: Эксмо-Пресс, 2002. – 272 с.
19. Моляко В. А. Разработка новых подходов к изучению одаренности / В. А. Моляко // Особенности сучасного мислення особистості в умовах ціннісних трансформацій: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 24 жовтня 2017 року, м. Київ. – К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. – С. 41-56.
20. Моляко В. А. Творческая конструкторология (пролегомены) / В. А. Моляко. – К.: Освіта України, 2007. – 388 с.
21. Моляко В. О. Методологічні та теоретичні проблеми дослідження творчої діяльності / В. О. Моляко // Стратегії творчої діяльності: школа В. О. Моляко / за заг. ред. В. О. Моляко. – К., 2008. – С. 7-53.
22. Моляко В. О. Поліфонічна трансформація наукової школи Г. С. Костюка / В. О. Моляко // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К.: Видавництво «Фенікс», 2016. – Т. XII. Психологія творчості. – Вип. 22. – С. 6-13.
23. Олпорт Ф. Феномены восприятия / Ф. Олпорт // Психология ощущений и восприятия / под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер [и др.]. – М.: ЧеРо, 2002. – С. 67-76.
24. Петухов В. В. Основные определения собственно познавательных и универсальных психических процессов / В. В. Петухов // Общая психология / под общ. ред. В. В. Петухова. – М., 1997. – С. 554-559.
25. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий Учеб. пособие для учеб. заведений профтехобразования. / К. К. Платонов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Высшая школа, 1984. – 174 с.
26. Поляков С. Э. Феноменология психических репрезентаций / С. Э. Поляков. – СПб.: Питер, 2011. – 688 с.
27. Пономарев Я. А. Психология творчества / Я. А. Пономарев. – М.: Наука, 1976. – 304 с.
28. Психологический словарь / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – 2-е изд. испр. и доп. – М.: Политиздат, – 494 с.
29. Рибалка В. В. Теоретичний аналіз проблеми аперцепції як компоненту творчого перцептивного процесу / В. В. Рибалка // Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України; за ред. В. О. Моляко. – Житомир, 2010. – Т. 12: Проблеми психології творчості, вип. 9. – С. 277-286.
30. Роршах Г. Психодиагностика: методика и результаты диагност. эксперимента по исслед. восприятия (истолкование случайных образов) / Г. Роршах. – М.: Когито-Центр, 2003. – 319 с.
31. Третяк Т. М. Дослідження стратегіальної організації перцептивно-мисленневих процесів при конструюванні інформаційних систем / Т. М. Третяк // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К.: Видавництво «Фенікс», 2016. – Т. XII. Психологія творчості. – Вип. 22. – С. 296-307.
32. Ушаков Д. В. Одаренность, творчество, интуиция / Д. В. Ушаков // Основные современные концепции творчества и одаренности / под ред. Д. Б. Богоявленской. – М., 1997. – С. 78-89.
33. Холодная М. А. Когнитивные стили: о природе индивидуального ума / М. А. Холодная. – СПб.: Питер, 2004. – 384 с.
34. Шадриков В. Д. Ментальное развитие человека / В. Д. Шадриков. – М.: Аспект Пресс, 2007. – 244 с.
35. Шадриков В. Д. Мир внутренней жизни человека / В. Д. Шадриков. – М.: Логос, 2006. – 392 с.
36. Юнг К. Г. Психологические типы / К. Г. Юнг // Психология индивидуальных различий / под ред.: Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романова. – М.: АСТ; Астрель, 2008. – С. 680-696.

REFERENCES transliterated

1. Anan'ev B. G. Individualnoe razvitiie cheloveka i konstantnost' vospriiatii / B. G. Anan'ev, M. D. Dvoriashina, N. A. Kudriavtseva. – M.: Prosveshchenie, 1968. – 334 s.
2. Anan'ev B. G. Sensorno-pertseptivnaia organizatsiia cheloveka / B. G. Anan'ev // Poznavatelnye protsessy: oshchushcheniia, vospriatie / pod. red.: A. V. Zaporozhtsa, B. F. Lomova, V. P. Zinchenko. – M., 1982. – S. 6-31.
3. Barabanshchikov V. A. Psikhologiiia vospriiatii: organizatsiia i razvitiie pertseptivnogo protsessa / V. A. Barabanshchikov. – M.: Kogito-Tsentr; Vyssh. shk. psikhologii, 2006. – 240 s.
4. Bekhtel E. E. Kontekstualnoe opoznanie / E. E. Bekhtel, A. E. Bekhtel. – SPb.: Piter, 2005. – 336 s.
5. Bolshoi psikhologicheskii slovar / sost. i obshch. red.: B. G. Meshcheriakov, V. P. Zinchenko. – M.: AST; SPb.: Praim-EVROZNAK, 2009. – 811 s.
6. Brodovska V. I. Tlumachnyi rosiisko-ukrainskyi slovnyk psikhologichnykh terminiv / V. I. Brodovska, V. O. Hrushevskiy, I. P. Patrik. – K.: Profesional, 2007. – 512 s.
7. Brushlinskii A. V. Izbrannye psikhologicheskie trudy / A. V. Brushlinskii. – M.: In-t psikhologii RAN, 2006. – 623 s.
8. Vahanova N. A. Formuvannia tislisnoi kartyny svitu u ditei starshoho doshkilnogo viku v protsesi piznavalnoi diialnosti / N. A. Vahanova // Aktualni problemy psikhologii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psikhologii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. – K.: Vydavnytstvo «Feniks», 2016. – T. XII. Psikhologhiia tvorchosti. – Vyp. 22. – S. 55-62.
9. Ganzen V. A. Vospriatie tselostnykh ob'ektov / V. A. Ganzen. – Leningrad: Izd-vo Leningr. un-ta, 1974. – 152 s.
10. Hulko Iu. A. Konstruiuvannia doshkilnykamy novykh znan pry spryimanni siuzhetnogo maliunka // Aktualni problemy psikhologii: zbirnyk naukovykh prats Instytutu psikhologii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Tom KhII: Psikhologhiia tvorchosti. – Vypusk 22. – Kyiv, 2016 – S. 90-98.
11. Zinchenko V. P. Obraz i deiatelnost' / V. P. Zinchenko. – M.: In-t prakt. psikhologii, 1997. – 608 s.
12. Ilin E. P. Psikhologhiia tvorchestva, kreativnosti, odarennosti / E. P. Ilin. – SPb.: Piter, 2009. – 448 s.
13. Kossov B. B. Zavisimost' struktury vospriatii ot individualnykh osobennosti cheloveka / B. B. Kossov // Vospriatie i myshlenie / pod red. P. A. Shevareva. – M., 1962. – Vyp. 120. – S. 102-109.
14. Latysh N. M. Doslidzhennia tvorchoho myslennia molodshykh shkoliariv v protsesi konstruiuvannia / N. M. Latysh // Osoblyvosti suchasnogo myslennia osobystosti v umovakh tsinnisnykh transformatsii: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 24 zhovtnia 2017 roku, m. Kyiv. – K.: Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy, 2017 – S. 108-117.
15. Leontev A. N. Izbrannye psikhologicheskie proizvedeniia: v 2-kh t. T. 2. – M.: Pedagogika, 1983. – 320 s.
16. Liubimov V. V. Psikhologhiia vospriatii / V. V. Liubimov. – M.: Eksmo, 2007. – 472 s.
17. Maslou A. Po napravleniiu k psikhologii bytiia / A. Maslou. – M.: Eksmo-Press, 2002. – 272 s.
18. Maslou A. Novye rubezhi chelovecheskoi prirody / A. Maslou. – M., 1999. – 425 s.
19. Moliako V. A. Razrobotka novikh podkhodov k izucheniiu odarennosti / V. A. Moliako // Osoblyvosti suchasnogo myslennia osobystosti v umovakh tsinnisnykh transformatsii: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 24 zhovtnia 2017 roku, m. Kiiv. – K.: Institut obdarovanoi ditini NAPN Ukraini, 2017. – S. 41-56.
20. Moliako V. A. Tvorcheskaiia konstruktologhiia (prolegomeny) / V. A. Moliako. – K.: Osvita Ukrainy, 2007. – 388 s.
21. Moliako V. O. Metodolohichni ta teoretychni problemy doslidzhennia tvorchoi diialnosti / V. O. Moliako // Stratehii tvorchoi diialnosti: shkola V. O. Moliako / za zah. red. V. O. Moliako. – K., 2008. – S. 7-53.

22. Moliako V. O. Polifonichna transformatsiia naukovoï shkoly H. S. Kostiuka / V. O. Moliako // Aktualni problemy psikhologii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psikhologii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. – K.: Vydavnytstvo «Feniks», 2016. – T. XII. Psikhologhiia tvorchoosti. – Vyp. 22. – S. 6-13.
23. Ollport F. Fenomeny vospriiatii / F. Olport // Psikhologhiia oshchushchenii i vospriiatii / pod red. Iu. B. Gippenreiter [i dr.]. – M.: CheRo, 2002. – S. 67–76.
24. Petukhov V. V. Osnovnye opredeleniia sobstvenno poznavatelnykh i universalnykh psikhicheskikh protsessov / V. V. Petukhov // Obshchaia psikhologhiia / pod obshch. red. V. V. Petukhova. – M., 1997. – S. 554-559.
25. Platonov K. K. Kratkii slovar psikhologicheskikh poniatii Ucheb. posobie dlia ucheb. zavedenii proftekhobrazovaniia. / K. K. Platonov. – 2-e izd., pererab. i dop. – M.: Vysshiaia shkola, 1984. – 174 s.
26. Poliakov S. E. Fenomenologhiia psikhicheskikh reprezentatsii / S. E. Poliakov. – SPb.: Piter, 2011. – 688 s.
27. Ponomarev Ia. A. Psikhologhiia tvorchestva / Ia. A. Ponomarev. – M.: Nauka, 1976. – 304 s.
28. Psikhologicheskii slovar / pod obshch. red. A. V. Petrovskogo, M. G. Iaroshevskogo. – 2-e izd, ispr. i dop. – M.: Politizdat, – 494 s.
29. Rybalka V. V. Teoretychnyi analiz problemy apertsepsii yak komponentu tvorchoho pertseptyvnoho protsesu / V. V. Rybalka // Aktualni problemy psikhologii : zb. nauk. pr. / In-t psikhologii im. H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy ; za red. V. O. Moliako. – Zhytomyr, 2010. – T. 12 : Problemy psikhologii tvorchoosti, vyp. 9. – S. 277–286.
30. Rorshakh G. Psikhodiagnostika : metodika i rezultaty diagnost. eksperimenta po issled. vospriiatii (istolkovanie sluchainykh obrazov) / G. Rorshakh. – M.: Kogito-Tcentr, 2003. – 319 s.
31. Tretyak T. M. Doslidzhennia stratehialnoi orhanizatsii pertseptyvno-myslennievyykh protsesiv pry konstruiuvanni informatsiinykh system / T. M. Tretyak // Aktualni problemy psikhologii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psikhologii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. – K.: Vydavnytstvo «Feniks», 2016. – T. XII. Psikhologhiia tvorchoosti. – Vyp. 22. – S. 296-307.
32. Ushakov D. V. Odarennost, tvorchestvo, intuitciia / D. V. Ushakov // Osnovnye sovremennye konceptcii tvorchestva i odarennosti / pod red. D. B. Bogoiavlenskoi. – M., 1997. – S. 78-89.
33. Kholodnaia M. A. Kognitivnye stili: o prirode individualnogo uma / M. A. Kholodnaia. – SPb.: Piter, 2004. – 384 s.
34. Shadrikov V. D. Mentalnoe razvitie cheloveka / V. D. Shadrikov. – M.: Aspekt Press, 2007. – 244 s.
35. Shadrikov V. D. Mir vnutrennei zhizni cheloveka / V. D. Shadrikov. – M.: Logos, 2006. – 392 s.
36. Iung K. G. Psikhologicheskie tipy / K. G. Iung // Psikhologhiia individualnykh razlichii / pod red.: Iu. B. Gippenreiter, V. Ia. Romanova. – M.: AST; Astrel, 2008. – S. 680-696.

Podshyvailova L. I., Shepelova M. V. Perceptive-mental strategy as a property of personality.

In the article presents theoretical review of the scientific literature on the problem of the defining of the notion «perception» and its properties (selectivity, structuredness, intelligence, objectivation, nonlinearity, adequacy, syncretisity, constancy, integrity). Basing on the analysis of the dictionaries and literature on psychology of creativity, we define the main functions of the strategy: it defines the subject's readiness for creative activity, streamlines the processing information, allows to estimate the timeliness of actions, vectors the creative activity's realization, distinguishes certain information from the general informational flow, vectors the interpretation of information, defines the orientation for future, ranges the purposes' hierarchy, defines the vector of searching, the direction of tasks solving. We consider the perceptive-mental strategy as a property, directing the personality on the achievement of harmony with the surrounding in the process of their interaction. It integrally defines the ability of personality for creative activity, orients her for the successfulness of the decision making and realization in the process of tasks' performance, vectors the interpretation, understanding of information, in the sequel it is realized

in the constructive activity, orients a personality for future. The perceptive-mental strategy favors the constructive solving of contradictions between the available knowledge and experience and new demands of actual situation, what makes its creative character. The perceptive-mental strategy as a property of personality defines its individual-psychological peculiarities.

Keywords: perception, apperception, properties of perception, strategy, the functions of strategy, perceptive-mental strategy, creation, the property of personality, individual-psychological peculiarities of personality.

Отримано 23.10.2017

УДК 159.92

Поклад Ірина Миколаївна

ІСТОРИКО-ПСИХОЛОГІЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ В НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПСИХОЛОГІВ

Поклад І. М. Історико-психологічна трансформація проблеми розвитку здібностей особистості в науковій спадщині вітчизняних психологів. В статті систематизовано наукові підходи до проблеми здібностей, розглянуті психологічні особливості їх розвитку. Простежено шлях розвитку даного поняття від теорії Л. С. Виготського та теоретичних розробок його послідовників до сьогодення. Зазначено, що у психологічній спадщині Г. С. Костюка феномен «здібності» розглядався як «загальнолюдські істотні властивості спільні для всіх людей» і таким чином, виступав невід'ємною складовою проблеми розвитку і формування зростаючої особистості. Досліджено теоретичну та практичну розробку проблеми здібностей в працях С. Л. Рубінштейна в яких вчений доводив, що здібності людини – це різні прояви її здібностей до засвоєння знань та досягнень людської культури, до навчання та праці, в яких вони формуються. Висвітлено в історичному плані дві конфронтуючі одна одній точки зору на природу здібностей: «спадкоємна» і «соціальна». Наведено дослідження присвячені вивченню особливостей загальних та спеціальних здібностей, проаналізовано категорії обдарованість та талант.

Ключові слова: здібності, задатки, обдарованість, талант, геніальність, умови розвитку здібностей.

Поклад И. Н. Историко-психологическая трансформация проблемы развития способностей личности в научном наследии отечественных психологов. В статье систематизированы научные подходы к проблеме способностей, рассмотрены психологические особенности их развития. Прослежен путь развития данного понятия от теории Л. С. Виготского и теоретических разработок его последователей к настоящему. Отмечено, что в психологическом наследии Г. С. Костюка феномен «способности» рассматривался как «общечеловеческие существенные свойства общие для всех людей» и таким образом, выступал неотъемлемой составляющей проблемы развития и формирования растущей личности. Исследована теоретическая и практическая разработка проблемы способностей в трудах С. Л. Рубинштейна, в которых ученый доказывал, что способности человека – это различные проявления его способностей к усвоению знаний и достижений человеческой культуры, к учебе и труду, в которых они формируются. Освещены в историческом плане две противостоящие друг другу точки зрения на природу способностей: «наследственная» и «социальная». Приведены исследования посвященные изучению особенностей общих и специальных способностей, проанализированы категории одаренность и талант.